Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimleri) 1991 5(2) 117-131

YUNUS'TA HAYVAN ADLARI VE FONKSİYONLARI

Ahmet BURAN (*)

Edebiyat, en gelişmiş canlı türü olan insana mahsus bir faaliyettir. İnsan duyar, düşünür, planlar, anlatır... Sosyal bir varlık olarak de belli bir topluluk içinde yaşar.

İnsanoğluna ait, insanî bir faaliyet olan edebiyat, başlangıçta tamamen, daha sonra da genellikle ferdî bir faaliyet olarak ortaya çıkar. (1) Ancak edebî eser, içinde çıktığı toplumun ve meydana getirildiği dönemin izlerini taşır. Diğer bir ifadeyle, edebî eser bir toplumun aynasıdır. O aynada toplumun ve zamanın bir çok özelliğini açıklıkla görmek mümkündür. Mehmet Kaplan, Dede Korkut Hikayelerinde hayvanların önemli bir yer tutmasını, hikâyelerin meydana getirildiği dönemde Türk sosyal ve ekonomik hayatında hayvanların rolü ile izah etmektedir. (2) Tarım toplumunda tarım ve ziraat, göçebe toplumlarda hayvanlar, sanayi toplumlarında ise tabii ki sanayi ve teknoloji ile ilgili unsurların yansımaları edebî eserlerde görülecektir.

Yunus Emre, XIII. yüzyılın son yarısı ile XIV. yüzyılın ilk yarısı arasında Anadolu'da yaşamış bir şahsiyettir. Türk toplumunun büyük bir bölümü o yıllarda göçebe hayatı yaşamaktadır. Yunus da köylü (?) -göçebe topluluklar arasında yaşayan bir mutasavvıf şairdir.

İnsan daima karşı karşıya bulunduğu nesne, olay ve davranışlardan mutlaka etkilenir. Sürekli hayvanlarla iç içe, karşı karşıya bulunan göçebe topluluğa mensup bir insanın duyuş, düşünüş ve davranış tarzı itibariyle onlardan etkilenmesi gayet tabiîdir.

Yunus'un şiirlerinde hayvanlar, daha çok, göçebe toplum hayatındaki fonksiyonel değerleri ve temsil ettikleri mecazî anlamları bakımından söz konusu edilmiştir. Bu bakımdan Yunus'un göçebe olduğunu veya göçer kültürü ile doğrudan bir bağlantısı olduğunu söylemek de mümkündür. Zira, Yunus'un şiirlerinde geçen hayvan adlarının % 84'ü yaban hayatına aittir.

(*) Yrd. Doç. Dr. Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

XIII-XIV. yüzyıllarda Anadolu'da Moğol istilası vardır. Otorite boşluğundan istifade eden bazı kişiler ve gruplar, zayıfları ezmekte; beylik, ağalık, şeyhlik gibi ünvanlar kötüye kullanılmaktadır. İnsanlar tedirgindir. Güven ortamı yoktur.

Yunus'un şiirlerinde söz konusu ettiği hayvanlar, adeta o dönemin insanlarının yaşadığı sosyal hayatı yansıtırlar. Çünkü, şiirlerde görülen hayvanların % 84'ü yabanî hayvanlardır. Bu hayvanlar bir anlamda, o dönemin zalimleri, insanları öldüren ve sosyal barışı bozanları gibi, yırtıcı, öldürücü, zehirleyici, leş yiyici, virane düşkünü özelliği olan hayvanlardır. Mesela, çıyan, ejderha, evren, ılan (ve mar), keler, arslan, baykuş, baz, çaylak, devlengiç, dilkü, dürraç, gözsebek, karga, kartal, sinek, şahin, togan... gibi. Yabanî olmamakla birlikte at, deve, katır, it gibi hayvanlar da gurur, kibir vb. olumsuz davranışları ifade için kullanılmışlardır.

Yunus, tasavvuf aracılığıyla sevgiyi insanlar arasında yaymak gayesiyle şiir yazmıştır. Onda şiir bir araçtır. Ancak amaç durumuna gelmiş bir araç... Onun içindir ki, Yunus'un şiirinde şekil ve muhteva mükemmel bir ifade ikliminin zirvelerinde dolaşır.

Yunus'un en önemli özelliği anlatılamayanı, girift olanı, çok sade, yalın ve basit ifadelerle, çok güzel bir biçimde anlatmasıdır. Adeta bütün şiirleri "sehl-i mümteni" sanatıyla örülmüş gibidir. O, derin tasavvufî düşünceleri, ağır dinî ve tasavvufî terimlerle anlatmaktan ısrarla kaçınmıştır. Halka hitap ettiğinin şuurunda olan Yunus, halkın dilini kullanmış ve anlaşılması zor soyut kavramları, halkın günlük hayatından seçtiği basit somutlamalarla anlatmıştır. Onun asıl sırrı bu somutlamayı çok iyi yapmış olmasındadır.

Hayvan adlarını da bu benzetme ve somutlaştırmalarda kullanmak maksadıyla şiirlerine almıştır.

Miskin adem oğlanı nefse zebun olmuşdur
Hayvan canavarı gibi otlamağa kalmışdur. (48-731/1)

* *

Baykuş çagurur viranda kimse murad almaz anda
İyi amel ilte görün ol hak terazu andadur. (23-34/4)

Hayvan adları bazan dinî bir kıssa ile ilgili olarak söz konusu edilmişlerdir. Böyle durumlarda, kimi zaman hayvanın bir özelliği ön plana çıkmakta ve beytin anlamı hayvanın temsil ettiği mecazî anlam üzerine kurulmuş olmaktadır:

Yunus eydür yar kulıyam dost bahçesi bülbülüyem
Söyleyün şimden girü gülzarıma girdüm bu gün (133-186/4)

* *

Kurban olmayınca İsmail gibi
Kimse içün gökden koç indürmeye (180-25/5)

Kimi zaman da hayvan, beytin genel anlamı içinde pasif ve belirsiz kalmaktadır:

Kuş hod yumurdayıdı yuvada yirdeyidi
O hod kudret ünidür bilmeyene kaz gelür (13-18/4)

Hayvan adlarının fonksiyonunu açıklarken beytin genel bir şerhini yapmayıp, sadece hayvan adını merkez alarak, bu adın fonksiyonu üzerinde durmaya çalıştık.

Bu çalışmayı yaparken, Prof. Dr. Faruk Kadri TİMURTAŞ'ın hazırladığı ***"Yunus Emre Divanı"***nı (3) esas aldık. Timurtaş'ın Yunus Emre'ye değil, Aşık Yunus'a ait olduğunu belirttiği ve kitabın sonuna ayrı bir bölüm halinde eklediği şiirleri incelemeye dahil etmedik. (237-263)

Yunus Divanı'nda toplam olarak 56 değişik hayvanın adı geçmektedir. Ancak bu hayvanlardan bazılarının adı farklı beyitlerde defalarca tekrar edilmiştir: bülbül 31, kuş 27, at 13 defa... Üç gruba ayırdığımız hayvan adlarının hepsi toplam olarak 202 defa kullanılmıştır:

1- Gerçek hayvanlar : (at, karınca, koç, ördek, geyik... vb.)

Toplam 56 hayvanın 44'ü gerçek hayvandır. Bunları da kendi içinde şu gruplara ayırmak mümkündür:

a) Uçanlar (21 tane)

b) -Sürüngenler (6 tane. Fakat ılan ve mar adları aynı hayvana ait olduğu için bunları 5 olarak kabul edebiliriz)

c)- Yürüyenler (15 tane)

d)- Yüzenler (Deniz hayvanları) (2 tane)

2- Tür Adı veya Sıfatları ile Anılan Hayvanlar:
(canavar, sürü, vuhuş, kurban vb. 8 tane)

3- Efsanevî ve Dinî Niteliği Olanlar:
(burak, hüma kuşu vb. 4 tane)

Yunus'un kullandığı hayvan adlarının çoğu yabanî hayvanların adıdır. Bunlardan, at, deve, it, katır, koç, koduk, öküz gibi sadece yedi tanesi evcil hayvalara aittir. Geriye kalan 37 tanesi yabanî hayvandır. Diğer bir tasnifle Yunus, en çok uçan hayvanların adını kullanmıştır. Bunların sayısı 21'dir. İkinci sırada ise 15 sayısıyla yürüyen hayvanlar gelmektedir.

Hayvanları yaşama ortamı ve hareket durumlarına göre şu şekilde tasnif edebiliriz:

Yürüyenler	Uçanlar	Sürüngenler	Yüzenler
arslan	aru	çıyan	balık
at	baykuş	ejderha	bahrı
deve	baz	evren	
dilkü	bülbül	ılan (ve mar)	
geyik	çaylak	keler	
gözsebek	devlengiç		
it	dürraç		
karınca	gügerçin		
koç	karga		
koduk	kartal		
kurt	kaz		
öküz	keklik		
tospağa	kerkes		
yuvuk	leylek		
	ördek		
	pervane		
	serçe		
	sinek		
	şahin		
	toğan		
	tuti		

Evcil Hayvanlar	Yabanî Hayvanlar			
at	arslan	devlengiç	karınca	şahin
deve	aru	dilkü	kartal	toğan
it	bahrı	dürraç	kaz	tospağa
katır	balık	ejderha	keklik	tuti
koç	baykuş	evren	keler	yuvuk
koduk	baz	geyik	kerkes	
öküz	bülbül	gözsebek	kurd	
	çaylak	gügerçin	leylek	
	çıyan	ılan	ördek	
		karga	pervane	
			serçe	
			sinek	

Yunus Divanı'nda tespit ettiğimiz her hayvanın temsil ettiği mecazî bir anlam vardır. Bu anlam onun fonksiyonunu belirlemektedir. Hayvanların fonksiyonlarının tek tek incelenmesine geçmeden önce, kullanılan adları, temel kavram alanını, frekansını, yüzdelerini ve sıralarını topluca şöyle sıralayabiliriz:

1- GERÇEK HAYVANLAR:

adı	temel kavram alanı	frekansı	yüzdesi	sırası
arslan	güç, kuvvet, korku	6	0.4	4
aru	fayda, bal	1	0,6	9
at	hız, servet, zafer, araç	13	13	2
bahrı	aşk, deniz, yüzmek	8	5,3	3
balık	deniz, yaratılış	5	3,3	5
baykuş	virane, dünya	5	3,3	5
baz	grup, doğallık	2	1,3	8
bülbül	güzel ses. âşık.	31	20,6	1
çaylak	değersiz	1	0,6	9
çıyan	ölü eti yemek.	2	1,3	8
deve	gurur, kibir	1	0,6	9
devlengiç	yuva yapmak, yavru kapmak.	2	1,3	8
dilkü	iki yüzlülük.	1	0,6	9
dürraç	değersiz	2	1,3	8
ejderha	korku, tehlike	2	1,3	8
evren	korku, tehlike	3	2	7
geyik	güzel koku (müşk)	1	0,6	9
gözsebek	devlengicin avı	2	1,3	8
gügerçin	ağaca konmak.	1	0,6	9
ılan	ölü eti yemek.	3	2	7
it	murdar yemek	1	0,6	9
karga	kötü ses	4	2,6	6
karınca	küçük canlı, büyük iş.	3	2	7
kartal	güç ve zayıflık	1	0,6	9
katır	büyüklük, kibir, kuvvet	2	1,3	8
kaz	aşksızlık	4	2,6	6
keklik	grup. doğanın avı	3	2	7
keler	ölü eti yemek	1	0,6	9
kerkes	leş yemek	1	0,6	9

koç	kurban, Hz. İsmail	3	2	7
koduk	abes	1	0,6	9
kurd	vahşi, etçil, yara	6	4	4
leylek	kötü ses	2	1,3	8
mar	zehir	1	0,6	9
öküz	büyük, ağırlık, yaratılış	3	2	7
ördek	av	3	2	7
pervane	âşık, oda düşmek. faydasız	3	2	7
serçe	küçük, hafif, manevi ağırlık	1	0,6	9
sinek	küçük, güçsüz, faydasız	2	1,3	8
şahin	uçmak, kuvvet	2	1,3	8
toğan	avlanmak, kuvvet,	8	5,5	3
tospağa	azim	1	0,6	9
tuti	kafes, şeker yemek	1	0,6	9
yuvuk	güzel boyun	1	0,6	9

2- TÜR ADLARI VEYA SIFATLARI İLE ANILAN HAYVANLAR

canavar	korkunç, tehlikeli hayvan	2	4,5	3
davar	hayvan, otlamak	1	2,2	4
hayvan	akılsız, aşksız	5	11,3	2
kurban	Koç, Hz. İsmail	1	2,2	4
kuş	uçmak, kuşdili, ötmek	31	70,4	1
süri	grup, hayvan, anlayışsız	2	4,5	3
tuyur	kuşlar, yaratılmış.	1	2,2	4
vuhuş	vahşi, hayvan, yaratılmış	1	2,2	4

3- EFSANEVÎ VE DİNÎ NİTELİĞİ OLAN HAYVANLAR

burak	binek, yol, gitmek	2	25	2
div	güç, kuvvet, olağanüstü.	1	12,5	3
hüma kuşı	derviş, baht, devlet	4	50	1
simürg-i kaf	muhayyel, kaf dağı	1	12,5	3

1- GERÇEK HAYVANLAR

Arslan :

Gücün, kuvvetin sembolüdür. "Tanrı arslanı Ali" ifadesi içinde Hz. Ali'nin bir sıfatı olarak karşımıza çıkar. Arslan benzetilen, Hz. Ali ise benzeyendir.

Yunus'a göre arslan, güçlüdür ve korkulacak bir varlıktır. Ancak ölüm, nice arslanları alıp götürmüştür. Nice arslanlar ifadesiyle istiare sanatı yapılmış ve aslında insan kastedilmiştir. Çok kuvvetli olan arslanı ancak aşk zincire vurabilir. Çünkü aşk, katı taşları bile mum eyleyebilir. Bu arada Ferhad ile Şirin hikâyesine telmihte bulunularak, aşkın gücü anlatılmaya çalışılmıştır.

*Işkun dine şûr eyler **arslana** zincir eyler*
Katı taşı mum eyler yoksa Ferhad sen misin (144-203/6)

* *

*Tanrı **arslanı** Ali sağında Muhemmed'ün*
Hasan ile Hüseyin solunda Muhemmedün (157-223/5)

* *

*İy niçe **arslanları** alur akdarur ölüm*
Azrail pençesine bir yohsulca döyemez (58-86/4)

Yunus, "hakikat şarı"ndan bahsederken onun ikinci kapısında iki tane arslanın varlığından söz eder. Bir çok kişi onlardan korkmuş ve bu kapıyı geçememiştir. Sen eğer hakikat şarına varmak istersen, bu arslanlardan korkmayıp o kapıdan geçmelisin der. Bu arslanlar gerçekte insanın kendi içinde yaşattığı tehlikeli duygulardır.

*İkinci kapusunda iki **arslan** vardur anda*
Niçeleri korkutmış olmasun kim korkasın (134-188/8)

Aru (>arı):

Arı adı bir defa kullanılmıştır. Çalışkanlığın, verimliliğin sembolüdür. Arı aynı zamanda bir sırr-ı ilahîdir.

Yunus, "Aru"yı sinek ve pervane ile mukayese ediyor. Bu hayvanlardan üçü de uçabilir, çiçeklere konar ve onlardan yerler. Ancak arı, her konduğu çiçekten faydalı bir şey, yani bal yaparken, sinek ile pervane böyle faydalı bir iş yapmazlar. Yunus insanlara arı gibi çalışmayı ve faydalı işler yapmayı tavsiye ediyor:

Görmez misin sen arıyı her bir çiçekten bal ider
Sinek ile pervanenin yuvasında bal olmaya (4-5/5)

At:

Millî romantizmin ve kahramanlığın sembolü olan bu hayvanın Türk kültüründe çok önemli bir yeri vardır. Yunus'un şiirlerinde de çokça kullanılan hayvan adlarından biridir.

At adı, Yunus'ta en çok"ağaç at" benzetileni ile anılır. Tabut "ağaç at" ifadesiyle ata benzetilmektedir:

Ağaç ata bindüreler sinden yana göndereler
Yire altına indireler kimse ayruk görmez ola. (174-247/5)

* *

Su getüreler yumağa kefen saralar komağa
ağaç ata bindüreler teneşire düşdi gönül (84-119/14)

Yunus tabutu ağaç ata benzetirken halk kültürünün ifade kalıplarından birini kullanmış ve ölümün soğukluğunu, korkunçluğunu ortadan kaldırmıştır. Ancak bu ata binildiğinde mal-mülk, evlad-fayda vermez; beğlik, paşalık son bulur:

Gitdi beğler mürüveti binmişler birer atı
Yedüği yohsul eti içtüğü kan olısar (386-56/3)

At aynı zamanda bir servettir. Maddî değeri de vardır:

Bir kulına atlar virüp avrat ü mal çiftler virüp
Hem yok birinün bir pulı ol Rahim ü Rahman benem (122-169/4)

Şeytan atları Adem'in üstüne sürerek onlar vasıtasıyla zafer kazanmıştır. At aynı zamanda zaferin de sembolüdür:

Adem toprak yatmışdı at alemi dutmışdı
Fikrine bak İblis'in yani hüner eyledi (194-275/5)

* *

Ol yüriyen atları sürdi Adem üstine
Ademe mekr eyleyüp yani zafer eyledi (194-275/6)

At, hareketliliğin, çabukluğun da sembolüdür. Bir hedefe ulaşmak için ondan faydalanmak gerekir. Mesela, erenler "kahır atına" binerlerse, hedeflerine daha çabuk ulaşırlar:

Kahır erenler atıdur gayret dahı hilatıdur
Erenler yayı katıdur okları geçer kayadan (151-214/2)

* *

Berü gel barışalum yad isen bilüşelüm
Atımız eyerlendi eşdük elhamdülillah (160-227/5)

Bir kişinin belli birşeyi isteyebilmesi için önce ona ulaşacak vasıtaları temin etmesi ve onları kullanacak seviyeye gelmesi gerekir: İnsan sıfatta ne ise surette de o olmalıdır:

Tıfl-ı nar-resteyiken etegün at idinüp
Ele çevgan almadın meydan arzu kılursun (145-204/3)

* *

Gel indi gel kanaata usan dutma tiz bin ata
Olmaya kim ecel yete fasid ola sat u bazar (29-43/2)

* *

Nice bir ışk meydanunda nefs atın segirdürem
Ya niçe bir başumı top eyleyüp çevgan olam (111-156/12)

Bahri

Bahri adı, derya, deniz, göl ve aşk (ışk) kelimeleri ile birlikte kullanılmaktadır. Aşk bahrisi olup denizlere dalmak, engin sularda yüzmek gerekir. Denizlere dalan aşk bahrisi oradan "gevher" almalıdır. Yunus, bahri ve "deniz" kelimeleri ile tenasüb sanatı yapmıştır. Bahri kelimesi hemen denizi hatırlatmaktadır. Zaten bahri bir tür deniz ördeğidir ve yaşadığı mekân denizlerdir.

Yunus aşkı, tasavvufu, sevgiyi bir denize, kendisini ise o denizin içinde yüzen ve "gevher" alan bir "bahri"ye benzetiyor. Arapça asıllı olan bu kelime Yunus Divanında 8 ayrı beyitte 8 defa kullanılmıştır.

*Gine biz **bahri** oduk denizden gevheri aduk*
Sarraf gerek gevherün kıymetini bilesi (208-293/2)

* *

Erenler bir denizdür aşık gerek talası
***Bahri** gerek denizden girüp gevher alası (208-293/1)*

* *

Yunus Emre var yolına münkirler girmez yolına
***Bahri** olup dost gölüni talam hey dost deyü deyü (159-226/7)*

Balık:

Balık adı beş ayrı beyitte kullanılıyor. Beş beytin üçünde balık adı öküz ile birlikte geçmektedir. Bu iki adın bir arada kullanılması yaradılış ile ilgili bir inançtan kaynaklanmaktadır. Dünyanın balığın sırtında veya öküzün boynuzları üzerinde durduğuna dair inanca bağlı bir ifade olsa gerektir.

Birinci beyitte balık adıyla birlikte Yunus'tan söz edilmekte ve Hz. Yunus kıssasına telmihte bulunulmaktadır. Balığın Hz. Yunus ile birlikte kendisini de yuttuğunu, Zekeriya peygamber ile kaçtığını, Hz. Nuh ile tufanda birlikte olduğunu söyleyen Yunus, bu ifadelerle coşkun bir mutasavvıf olarak, edebî ve ezelî olanla özdeşleştiğini anlatmak istemektedir. Bu ifadeleri tasavvufta "fenafillah" ve "bekabillah" kavramları ile belirtilen merhalelerin tezahürleri olarak görmek mümkündür. Zira Yunus, Hallac-ı Mansur'un "enelhak" sözünü birçok beytinde farklı biçimlerde, farklı kelimelerle defalarca tekrarlamaktadır. (4)

*Yunus ıla **balık** beni çekdi denize yutdı bile*
Zekeryayla kaçdum bile Nuhıla tufandayıdım. (92-132/4)

* *

Yere bünyad urulmadın Adem dünyaye gelmedin
*Öküz **balık** eylenmedin ben ezeli andayıdım (92-132/10)*

* *

*Sordum deniz **balığına** ırak degül salığına*
Girdüm gönül sınuğuna gönülleri düzer oldum (125-174/3)

* *

*Öküz taşun üstünde taşı **balık** götürür*
Balık suyun içinde binasın yilden kodı (202-284/3)

* *

***Balık** kavağa çıkmış zift turşusun yimeye*
Leylek koduk toğurmış baka şunun sözüni (227-320/8)

Yunus Emre'nin meşhur "şathiyye" sini şerheden Niyazî-yi Mısrî, "İlham tariki ile gönüle varid olan Allah'ı bilmektir ki, birlik denizinde olur. O derya dahi arifin gönül fezasında olur. Gahi dalgalanıp balık gibi derya arasından taşra gelenlerin arif sahilde olanlara dağıtır. Lezzetinden can ü dil gıda-yı ruhanîler bulurlar..." şeklinde balığı ve onun tasavvufî fonksiyonunu açıklamaktadır. (5)

Baykuş:

Baykuş, genellikle viranelerde öten sevimsiz bir kuş olarak ele alınmıştır. Dünya viraneye, dünya malına müptela olan insan ise, baykuşa benzetilmiştir. Baykuşun mekânı viranelerdir, onun gül bahçelerinde öttüğünü gören olmamıştır:

Kişi gerek bile anı hem uyanık ola canı
*Bilürsin dünye seveni **baykuş** gibi yabandadır. (23-34/3)*

* *

***Baykuş** çağırur viranda kimse murad almaz anda*
İyi amel ilte görün ol hak terazu andadur. (23-34/4)

* *

*Kim görmişdür **baykuş**'un gülistana girdügin*
Leylekler idemez bir latif avaz ile (183-262/4)

Yunus, dervişi hüma kuşuna benzetir. Çaylak ve baykuş ise, dervişlerin benzemedikleri hayvanlardır. Dolayısıyla baykuş manevî bakımdan değersiz bir hayvan olarak görülür. Dünyaya fazla önem veren insanın baykuşa benzetilmesinin bir sebebi de bu manevî zayıflıktır. Ayrıca baykuşun gece gündüz ötmesine bakarak onun sağlam bir duvarının olduğu sanılmamalıdır. Yunus'a göre dışı hoş görülenin genellikle içi boştur:

Şunun kim taşı hoşdurur bilün kim içi boşdurur
*Dün gün öten **baykuşdurur** sanma bütün dıvarı var (15-22/2)*

* *

Dervişler bilür dervişi Hak yolına turmışı
*Dervişler hüma kuşı çaylak ü **baykuş** degül (91-130/3)*

Baz:

Her varlık kendi tabiatının, kendi yaradılışının gereğini yapar. Nasıl ki saklamakla "dürdane" "gevher" olmazsa, baz da kendi tabiatı icabı, keklikle değil, yine baz ile yaşar ve uçar.

Ya nice saklar isen dürdane gevher olmaz
*Keklik keklikle uçar hemişe **baz baz** ile (184-262/5)*

Bülbül :

Bülbül Yunus'un en çok kullandığı hayvan adıdır. Otuz beyitte otuz bir defa bülbül adı geçmektedir. (6) Beyitlerin çoğunda "bülbül" "gül" ile birlikte anılmaktadır. Gül maşuku, bülbül ise âşıkı temsil etmektedir. Temel felsefesini "sevmek" ve "sevilmek" kavramları üzerine kuran Yunus'un, bu kavramları temsil eden gül ve bülbülden bu kadar fazla söz etmesi tabiîdir. Diğer bir ifadeyle gül ve bülbül sembollerinin kullanıldığı beyitlerin bu kadar fazla oluşu, onun felsefesinin "sevmek ve sevilmek" kavramları üzerinde kurulduğunun en açık ifadesidir.

Yunus, bülbül adı ile birlikte sık sık, "gül, aşk bağı, dost bağı, dost bahçesi" kelimelerini de kullanmaktadır. Yunus'un sözünü ettiği bülbül, bu bağın ve bahçenin bülbülüdür...

Bülbül duygunun, sevginin, aşkın timsalidir. Güzel bir sesi vardır. Bu güzel sesi ile dostu, maşuku için öter. Adeta o, Allah'ı en güzel bir şekilde zikreden dervişin kendisidir. Bu bakımdan Yunus, bülbülü diğer hayvanlardan daha farklı bir özellikle görür ve kendisini sık sık bülbüle benzetir.

Toğrı varurdı yolları kalem tutardı elleri
Bülbüle benzer dilleri danişmen yiğitler yatur (50-75/3)

* *

Bülbülem uş öte geldüm dilde menşur duta geldüm
Bunda müşküm sata geldüm geyikem otlagum anda (169/241/3)

* *

Çün bülbüldür âşık güle nazar Hak'dan ola kula
Bir keleci gelmez dile gönüllerde yanmayınca (177-253/2)

* *

Sen sultansın ben kulam sen gülsin ben bülbülem
Hükmün âleme yiter ne kim var kul üstine (183-261/3)

* *

Girem denize gark olam ne elif ü mim dal olam
Dost bağında bülbül olam güllerin direm yüriyem (123-170/2)

* *

Yunus eydür yar kulıyam dost bahçesi bülbüliyem
Söyleyin şimden girü gülzarıma girdüm bu gün (133-186/4)

Çaylak :

Değersiz bir kuştur. Dervişler hüma kuşuna benzetilirken, çaylağa benzemezler deniliyor. Bu ifade, onun manevî bakımdan iyi görülmediğine işarettir.

Derviş bilür dervişi Hak yolına turmışı
Dervişler hüma kuşı çaylak ü baykuş degül (91-130/3)

Çıyan:

Çıyan adı iki defa kullanılmıştır. Her iki kullanılışında da "ılan çıyan" şeklinde yılan ile birlikte geçmektedir. İşi, ölen insanların etlerini yemektir:

Ölene bak gözün aç dökülür sakal ü saç
Ilan çıyan gelür aç yiyüp içüp sir gider

* *

Beş karış bezdür tonum ılan çıyan yiye tenüm
Yıl geçe obrıla sinüm unudılup kalam bir gün (133-187/4)

Deve:

Bir defa kullanılmıştır. İzzetten, büyüklenmeden geçemeyen insanın âşık olamayacağını belirten Yunus, at, katır, deve gibi hayvanların da büyük olmalarına "dost döşeğine" (7) geçemediklerini belirtiyor. İnsanın olgun insan olabilmesi için gurur ve kibirden vaz geçmesi gerekir.

Her kim izzetten geçmedi âşıklık bühtandur ana
Geçimez dost döşeğine at ü katır yahud deve (2-2/4)

Devlengiç:

Çaylak demektir. Önemli ve değerli bir hayvan değildir. Buna rağmen yuva yapar ve yavrularına getirmek için çevreden diğer canlıların yavrularını kapar. Elinde leşi, murdarı olunca da kıymetli bir hayvan olan doğan onun etrafında döner:

Bir devlengiç yuva yapar yürür ilden yavru kapar
Toğan ileyinden sapar zire elinde murdarı var (14-22/3)

Değeri olmayan şeylere emek vermemek gerekir. İşi gözsepek olan devlengiçten ördek kapması beklenemez.

Boz yapalak devlengice emek yime erte gice
Anun işi gözsepektür salup ördek alur degül (85-121/2)

Dilkü (Tilki)

Bir defa kullanılmıştır. Yunus, insanın iki yüzlü olmaması gerektiğine inanır. Ona göre eğer insan, insan olmanın bilincinde, kulluk vazifelerini yerine getiriyor ise surette ve sıfatta insandır. Aksi takdirde surette insan görünse bile sıfatta bir hayvandır.

Yunus, surette ve sıfatta insan olmak, insan görünmek isteyen biridir. Dolayısıyla kendinden şikâyet edip "bu durum nice bir böyle devam edecek" diyor. Burada anılan hayvanlardan (dilkü, kurd, arslan) her biri, hayvanlar âlemi içinde belli bir özelliği ile meşhurdur:

Nice bir suretde insan ü sıfatda cânver
Nice bir dilkü olam ya kurd u ya arslan olam (111-156/10)

Dürraç (Turaç)

Ağaçlara konan ve fazla değeri olmayan bir kuş olarak anılmaktadır. Yunus bütün şairleri "dost bahçesinin bülbülü", kendisini ise bülbüller arasındaki bir dürraca benzetiyor.

Cümle şair dost bahçesi bülbülü
Yunus Emre arada dürraclana (177-252/5)

* *

Ağaç karır devran döner kuş budağa bir kez konar
Dahı sana kuş konmamış ne gügerçin ne hod dürraç (9-13/4)

Ejderha:

Genellikle kötü nefis ejderhaya benzetilmiş. Onunla mücadele etmek gerektiği belirtilmektedir. Zor bir düşmandır. Ona yenik düşersen seni mahvedebilir. Kanaat ise, bu ejderhadan imanı kurtaracak önemli bir zırhtır.

Nefsümün ejderhası döndi bana hamletti
Kanaat hay dimezse yir ü gögü yir indi (210-296/2)

Nefis denilen büyk ejderha ile mücadele edince, bir kahraman gibi destanlaşacağını belirten Yunus, Rüstem'e telmihte bulunuyor.

Bu dokuz arslan u yedi evren ü dört ejderha
Bunlarunla ceng idem Rüstem olam destan olam

Evren:

Büyük ejdehra, yılan anlamında, Türkçe Sözlük'te bulunmayan bir kelimedir. Yunus Divanında üç defa geçmektedir.

Yunus, bu dünyayı insanı yutan bir evrene benzetiyor. Bir gün mutlaka bizi de yutacaktır, diyor. İnsanın nefsini de evrene benzetiyor. Onunla mücadele edip, destanlaşmak, bir Rüstem olmak gerekir.

Bu dünya bir evrendür ademleri yuducu
Bize dahı gelüben yuda toyına bir gün (136-190/2)

* *

Bir tokuz arslan ü yidi evren ü dörd ejderha
Bunlarunla ceng idem Rüstem olam destan olam. (112-156/22)

Yunus'un "hakikat şarı" diye isimlendirdiği insan-ı kâmil olma yolunun yedi kapısı vardır. Bu kalıpların üçüncüsünde "üç evren" vardır. Bu yola giden insana saldırırlar. Ancak insanın hiç bir surette onlardan korkup geri dönmemesi gerekir:

Üçüncü kapusunda üç evren vardur anda
Sana hamle iderler olmasun kim dönesin (134-188/9)

Geyik:

Yunus'ta "anda" kelimesi, "orada, oraya" anlamlarında kullanılmıştır. "Ora" diye adlandırdığı yer, dünyaya gelmeden, madde aleminden önceki manevî ve ruhanî mekândır. Bir an önce dönüp gitmeyi arzuladığı "sıla" dır. Yunus'a göre geliş oradan, dönüş orayadır. Yani, geliş Allah'tan ,dönüş Allah'adır. Kendisini bu dünyaya müşkünü (misk), güzel kokusunu satmaya gelen bir geyiğe benzetiyor. Ancak asıl otağının, kendisini besleyen menbaın "orada" olduğunu ifade ediyor.

Bülbülem uş öte geldüm dilde menşur duta geldüm
Bunda müşküm sata geldüm geyikem otlağum anda (169-241/3)

Gözsepek/gözsüzsebek (köstebek)

Köstebek. Yunus Divanın da biri "gözsepek" diğeri "gözsüz sebek" olmak üzere iki şekilde kullanılmıştır. Kullanılış fonksiyonunun esasında, devlengiçe av olması vardır. Türkçe sözlükte bu ad da yer almamaktadır.

Boz yapalak devlengice emek yime erte gece
Anun işi gözsebekdür salup ördek alur degül

Gözsüz sepek Yunus'un şathiyye'sinde tospağaya yoldaşlık eden bir hayvandır.

Tospağaya sataşdum gözsüz sepek yoldaşı
Sordum sefer kancaru Kayseri'ye azimi (227-320/12)

Gügerçin:

Güvercin fazlaca belirgin olan özel bir fonksiyonu ile anılmamıştır. Sadece ağaca konan kuşlardan biri olarak geçmektedir. Bu arada dünyanın faniliği ve hayatın bir gün mutlaka son bulacağı ima edilir. Güvercinin Allah'ı zikreden bir kuş olarak düşünülmesi, güzelliği ve masumiyeti bu kullanılışın temel sebebi olsa gerektir:

Ağaç kararır devran döner kuş budağa bir kez konar
Dahı sana kuş konmamış ne gügerçin ne hod dürraç

Ilan (Yılan)

Yılan adı toplam üç defa kullanılmıştır. Genellikle "ılan çıyan" şeklinde çıyan ile birlikte anılmaktadır. Bu hayvan ölen insanların etini yeme fonksiyonu ile Yunus'un şiirlerinde yer almaktadır. İnsan mutlaka ölecektir. Öldükten sonra toprağa gömülen insanın eti "ılan çıyanın" karnını doyuracaktır. Dünyanın faniliğini ve insanın maddî yanının akibetini böylece gözler önüne sermeye çalışmaktadır.

Beş karış bezdür tonum ılan çıyan yiye tenüm
Yıl geçe obrıla sinüm unıdılup kalam bir gün (133-187/4)

* *

Ölene bak gözün aç dökülür sakal ü saç
Ilan çıyan gelür aç yiyüp içüp sir gider (21-32/2)

* *

Hamza'yı Kaf'dan aşuran elin ayağın şeşüren
Simurg-ı Kaf ardındagı ol agulu ılan benem (104-148/8)

İt:

Bir defa kullanılmıştır. Yunus bu dünyayı murdar bir gövdeye, bir leşe, ona dadananları da ite benzetiyor.

Bu dünyanın meseli benzer murdar gevdeye
İtler murdara düşdi Hak dostı kodı kaçdı. (216-305/3)

Karga:

Karga, kulağa hoş gelmeyen sesi ile söz konusu edilmiştir. Genellikle de en güzel öten hayvan olarak kabul edilen bülbül ile mukayese edilmiştir. Bülbül âşıkı temsil eder. Onun küçük gönlünde çok büyük bir aşk vardır. Bu sonsuz aşkı çok güzel bir sada ile terennüm eder. Halbuki karganın gönlünde böyle bir aşk yoktur. Sesi ise oldukça kötüdür. Yunus, Hak âşığı dervişi bülbüle, gönlünde sevgi ummanından bir katre bile bulunmayan insanları ise kargaya benzetiyor. Böyle zıt iki varlığın bir arada bulunması eşyanın tabiatına aykırıdır. Onlara da ıstırap verir. Zira, sözleri, sohpetleri, sesleri... tamamen aykırıdır.

Kargayıla bülbülü bir kafese koysalar
Her biri sohbetinden daim melul degül mi (191-271/3)

* *

Eyle kim karga diler bülbülden ayrılmağa
Bülbülün de maksudu billahi ol degül mi (191-271/4)

Karınca:

Karınca, küçük olmasına rağmen büyük işler başaran bir hayvan olarak ele alınmıştır. Erenler yolunun inceliklerinden söz ederken, bir karıncanın Hz. Süleyman'ın yolunu kesmesini somut bir örnek olarak veriyor. Yunus, karıncanın küçük görülmemesi gerektiği kanaatindedir. Zira İsrafil surunu vurduktan sonra, yani kıyamet günü bir karıncaya bin Süleyman cevap veremeyebilir.

Canum erenler yolı inceden inceyimiş
Süleymana yol kesen şol bir karıncayımış (66-98/1)

* *

Bundan kendüzin giden oldurur yolda kalan
Benüm bir karıncaya vallah istadum vardır (33-49/5)

* *

İsrafil surını ura dağlar tepeler sürile
Bir karınca cevabını bin Süleyman viremeye (171-244/4)

Dikkati çeken diğer bir özellik de, karıncanın üç beytin ikisinde Süleyman adı ile birlikte kullanılmış olmasıdır. Bu Hz. Süleyman'ın hayvanların dilini bilen bir peygamber olması, ve hayvanlar âlemine hükmetmesi ile de yakından ilgilidir. Karıncaların padişahı ile Hz. Süleyman arasında geçen olay ise bunun temel sebebidir. (8)

Kartal:

Kartal adı bir defa kullanılmıştır. Güçlü bir hayvandır. Fakat güçsüz küçük bir sinek kartalı sallayıp yere vurur. Yunus'un şathiyyesinde geçen bu ifadeyi Niyazi-yi Mısrî : "Kartal her ne kadar gözde büyük ise de yediği leştir ve kendinden çıkan dahi cifedir." diyerek, dünyada bazı "mevki, riyaset ve dava sahipleri olan ve ilimde kâmil geçinen dünya leşi kuzgunlarının hallerini" kartala; fakir ve hakir görülen miskin gezen âriflerin hallerini de sineğe benzetiyor. Bu ariflerin kartal gibi görülen kişileri ilimde irfanda yenmelerini, "bir sineğin bir kartalı yere vurması" biçiminde bir benzetmeyle açıklıyor.

*Bir sinek bir **kartalı** salladı urdı yire*
Yalan degül gerçekdür ben de gördüm tozını

Katır:

Katır, büyüklenme, kibir ve gururu temsil eden bir hayvandır. Güçlüdür, yük taşır. Bütün bu maddî ve dış görünüşünün arkasında bir manevî zayıflık vardır. Çok güçlü görülen katırların kırk tanesinin bir serçenin kanadını taşıyamaması, maddede hafif görülenin manada ağır olduğuna işarettir.

*Bir serçenin kanadın kırk **katıra** yükledüm*
Çift dahı çekemedi şöyle kaldı kazanı (226-320/4)

* *

Her kim izzetden geçmedi, âşıklık bühtandur ana
*Geçimez dost döşeğine at ü **katır** yahud deve (2-2/4)*

Kaz:

Kaz bayağı ve hünersiz bir hayvandır. Ancak onun bir "kudret üni" olduğunu bilmek gerekir. Bilmeyen için ise, o sadece kazdır. Yunus erenleri hü-

ma kuşuna benzetmekte ve kazı hüma kuşu ile karşılaştırmaktadır. Hüma kuşu talih, devlet ,baht ve sevginin sembölü iken, kaz bunun zıddıdır. Bütün bunlara rağmen, erenlerin, dervişlerin gönlüne nice ördek ve kaz hoş gelir, hoş inerler.

Kanı erenler geldi geçdi bunlar yurdı kaldı göçdi
Pervaz urup Hakk'a uçdı hüma kuşıdur kaz degül (91-131/2)

* *

Bu bir genç-i nihandur nister degmeler bunda
Nice ördek nice kaz hoş iner gönlümüze (175-249/5)

* *

Kuş hod yumurdayıdı yuvada yirdeyidi
O hod kudret ünidür bilmeyene kaz gelür (13-18/4)

* *

Bir öküz boğazladum kakılum sere kodum
Öküz ıssı geldi eydür boğazladun kazumı (227-320/8)

Keklik:

Doğana av olması, kendi türü ile birlikte yaşaması ve uçması ile şiirde yer almıştır. Aslında ilk beyitte doğanın fonksiyonu söz konusu edilmiştir. Keklik sadece doğana av olan bir hayvan olarak anılıyor. Güçlü, kötü nefsi temsil eden doğan karşısında, keklik, zayıf insanı temsil etmektedir. İkinci beyitte ise, kekliğin kendi türünden hayvanlarla yaşaması, uçması söz konusu edilmiştir. İnsanın yaradılışının gayesine uygun davranması ve yaşaması gerektiği ifade edilmektedir:

Kendüliğinden geçeni toğan ider maşuk anı
Ördeğe kekliğe salar sure irüben tutmağa (1-1/3)

* *

Ya nice saklar isen dürdana gevher olmaz
Keklik keklikle uçar hemişe baz baz ile (184-262/5)

Keler:

Ölen insanların etini yemek, bağrını delmek fonksiyonu ile Yunus'un şiirinde yer almıştır. Aslında, keler "sürüngenler sınıfının keler takımından olan

hayvanların genel adıdır." Kurd, kuş, ılan (yılan) ve çıyan ile aynı fonksiyona sahiptir. İnsanın maddî yanının akıbetini hatırlatmak ve insanı düşünmeye sevk etmek için kullanılmıştır.

Yimiş kurd kuş bunı keler nicelerin bağrın deler
şol ufacık nar-resteler gül gibice solmış yatur (51-76/3)

Kerkes:

Kartalgillerden leşle beslenen, kızılımsı tüylü bir kuştur. Kerkenez de denir. Yunus Divanında bir defa kullanılmıştır.

Yunus kerkes ile tutiyi (Papağan) karşılaştırıyor. Kerkes, nerede bir leş varsa hemen oraya üşüşen, pis gıdalarla beslenen kötü bir hayvan; tuti ise, şekerle beslenen, dolayısıyla da kafesi, yani evi şekere bulanan bir hayvan olarak ele alınıyor.

Yunus, dünyanın faniliğini çirkinliğini görmeyen ve dünya malına müptela olan insanları leşlere üşüşen kerkeslere benzetiyor. Gerçekte onların yaptığı çok pis bir iştir. Halbuki tutiler böyle bir şeye müptela olmadıkları için, şekerle, yani daha güzel ve tatlı bir gıda ile beslenirler. Tutiler dünya malına müptela olmayan mümin insanları temsil ediyor.

Kanda ki bir gevde var kerkesler anda üşer
Tutiler evin şeker bulalar kafes ile (184-262/7)

Koç:

Koç adı, Hz. İsmail'in kurban edilişi olayını telmih için kullanılmıştır. (10) Üç ayrı beyitte koç adı geçmektedir. Ancak, kurban sıfatı ile anılan hayvanın da koç olduğunu düşünürsek, dört defa kullanılmıştır.

İsmail'e çaldum bıçak bıçak bana kâr itmedi
Hak beni âzâd eyledi koçıla kurbandayıdım (92-132/5)

* *

Kurban olmayınca İsmail gibi
Kimse içün gökden koç indürmeye (180-257/5)

* *

Musi olup tura vardum koç olup kurbana geldüm
Ali olup kılıç saldum meydana güreşe geldüm. (127-176/6)

Koduk:

Bir defa kullanılan bu isim eşek yavrusu, sıpa anlamındadır. Bu hayvanın kendisi ile ilgili bir fonksiyonu söz konusu edilmemiştir. Sadece leyleğin koduk doğurduğundan söz edip, insan aklının ve bilgisinin ötesinde her şeye muktedir bir gücün varlığını işaret etmiştir. Bu tür şiirler edebiyatımızda fazlaca yer almaz.

Balık kavağa çıkmış zift turşusun yimeğe
*Leylek **koduk** doğurmış baka şunun sözüni (227-320/8)*

Kurd:

Kurd adı iki farklı hayvanı ifadede kullanılmıştır. Birincisi yırtıcı, vahşi hayvan, ikincisi ise küçük böcektir. Yırtıcı ve yabanî olma özelliği ile ele alınan kurt, iki yüzlü insanların benzetildiği hayvandır. Zira, içi dışı bir olmayan insan, "surette insan, sıfatta canavardır".

Niçe bir suretde insan ü sıfatda cânver
Niçe bir dilkü olam ya kurd u ya arslan olam (111-156/10)

Kurt, genellikle "kurd kuş" ikilemesi halinde ve "kuş" adı ile birlikte kullanılıyor. Kurdun ikinci ve en çok kullanılan fonksiyonu ise, ölen insanın etini yemesi ve Hz. Eyyub'a telmihle, yaralı vücuda düşmesidir. Ancak bu kurt, dağda yaşayan yırtıcı hayvan değil, küçük kurtçuktur.

*Bir gün ola sensüz kalam **kurda** kuşa öğün olam*
Çürüyüben toprak olam ah nideyim ömrüm seni (213-299/7)

* *

Seni Hakk'dan yığanı her neyise vir gider
*Ne beslersin bu teni sinde **kurd** kuş yir gider (21-32/1)*

* *

*Yimiş **kurt kuş** burı keler nicelerin bağrın deler*
Şol ufacuk nar-resteler gül gibice solmuş yatur (51-76/3)

* *

Eyyub oldum tenüme cefa kıldum canuma
*Çağırdum subhanıma **kurdlar** törüyüp geldüm (107-151/12)*

* *

*Eyyub'un **kurda** yidirdün tenini*
Sabırla buldu ol dahı dermanını (211-297/7)

Leylek:

Sesi çirkin olan ördeğin güzel bir ses ile zikretmesi beklenemez. Zaten bu mümkün de değildir. Leylek, sesinin çirkinliği ile Yunus'un şiirine konu olmuştur:

Kim görmişdür baykuşun gülistana girdügin
Leylekler zikr idemez bir latif avaz ile (183-262/4)

Niyazî-yi Mısrî şerhinde leyleği, "Leylekten murad Allah'ın büyük kullarıdır. Zira leylek zahirde yemek, içmek ve tenasül yüzünden olan halini halka gösterir. Ama bir seferi vardır onu kimse bilmez ki ol seferi neredir. Kezalik arif billah olan kemalin de dış görünüşü halkladır. Ama içdünyasını kimse bilmez ki nedir? Ve arifin gönlü ne makamda ve ne haddedir. Yedi kat gökleri, Arşı ve Kürsiyi arasalar arif billah nerede idigün bilmezler.

Leylek koduk doğurmuş dediği ekseriya Allah'ın büyük velileri tesettür-i hal ile bağlıdırlar. Hususiyle balığın kavağa çıktığını gördükçe ziyade tesettür ile belki gayb kubbelerinin altında gizlenirler. Hallerini gizlemek için cahilane sözler söylerler. Nitekim kavak cahil, arifane sözler söyler ki itibar edeler, daima yüksete ola. Leylek ise, cahilane hareket edip kendini öyle gösterir. Halk bana iltifat etmesinler seferimden geri kalmayayım diye. Halk ise, kavağın sözüne inanırlar, leyleğin sözüne taan edip "baka şunun sözini" diye ayıplarlar. Ama ehil olanlar ikisinin de sözüne itimat etmeyip "baka şunun şözine" diye taacüp ederler" (11) şeklinde tanıtmaktadır.

Balık kavağa çıkmış zift turşusun yimeğe
Leylek koduk doğurmuş baka şunun sözini (227-320/8)

Mar:

Yılan karşılığında Farsça bir kelimedir. Yunus Divanında bir defa geçmektedir. Aslında doğrudan "mar" biçiminde değil "zehr-i mar" biçiminde kullanılmıştır. Burada hayvanın adı geçmekle birlikte, onun bir fonksiyonundan değil, sadece zehrinden söz edilmiştir.

Önceden tatlı, hoş gelen bazı şeylerin sonunun yılan zehri kadar acı ve kötü olduğu belirtilmektedir. Bir işin sonunun nasıl olacağını düşünmek gerekir.

Bu şarın evvel dadı şehd ü şekerden şirin
*Ahir acısını gör şol **zehr-i mara** benzer (46-69/3)*

Öküz:

Öküz adı üç ayrı beyitte kullanılmış. Bu üç beytin ikisinde öküz adı balık ile birlikte geçmektedir. Bu birliktelik, dünyanın yaradılışı hakkındaki inançtan kaynaklanmaktadır. (Bkz. Balık)

Yere bünyad urılmadın Âdem dünyeye gelmezdin
Öküz balık eylenmedin ben ezeli andayıdım (92-132/10)

Diğer iki beyitte ise, şathiyye türü bir ifadenin içinde kullanılmıştır.

Öküz taşun üstinde taşı balık götürür
Balık suyun içinde binasın yilden kodı (202-284/3)

* *

Bir öküz boğazladum kakıldum sere kodum
Öküz ıssı geldi eydür boğazladun kazumi (227-320/8)

Ördek:

Ördek Doğana av olan bir hayvandır. Doğan, dünya malına düşkün kötü nefsi, ördek ise, bir "mürşid-i kâmil" elini, eteğini tutmayıp, tehlikeli bir yoldan yalnız geçmeye çalışan insanı temsil eder. Böyle bir ördek nasıl ki kolayca doğana av olursa, Allah'a giden yolda da yalnız yürümeye çalışan insan kolayca kötü nefsin avı olur.

Kendüliğinden geçeni toğan ider maşuk anı
Ördeğe kekliğe salar sure irüben tutmağa (1-1/3)

* *

Boz yapalak devlengice emek yime erte gece
Anun işi gözsebektür salup ördek alur degül (85-121/2)

Yunus bağlandığı ulu kişiyi "bir genc-i nihan" (gizli hazine) olarak vasıflandırıyor. Ona bağlandığı için de dışı kötü ve çirkin görünen bir çok şeyin ona hoş geldiğini söylüyor.

Bu bir genc-i nihandur n'ister değmeler bunda
Nice ördek nice kaz hoş iner gönlümüze (175-249/5)

Pervane:

"Geceleri ışık etrafında dönen küçük kelebek" anlamında Farsça bir kelimedir. Özellikle klasik şiirimizde âşık ve maşuku temsilen "pervane-şûle/mum" mazmunları çok sık kullanılmıştır.

Yunus'ta da bu mazmunların aynı ölçüler içinde kullanıldığı görülüyor. Sevgilinin güzelliğini, şulesini gören aşık, mutlaka pervane olup, sonunda kendini ateşe atacaktır. Zaten bunu yapmayanın aşık olamayacağı belirtilir. Tabiî ki Yunus için maşuk ya doğrudan Allah'ın kendisi veya onun tecellisini bulduğu insandır.

Gören pervaneleyin nice oda düşmesin
Gözlerinün bakışı can alur iki çırak (71-103/5)

* *

Işk tanışık sığmaz değme can göğe ağmaz
Pervaneleyin oda yanmayan aşık mıdır (21-31/3)

* *

Görmez misin sen aruyı her bir çiçekden bal ider
Sinek ile pervanenün yuvasında bal olmaya (4-5/5)

Serçe:

Serçe adı da "şathiyye"de kullanılmıştır. Niyazî-yi Mısrî bu hayvanın Yunus'taki fonksiyonu hakkında şunları söylüyor: "Bu beyt tarikat ilminin şerefi ve lüzumu ve süluk ehlinin süluke teşvik beyanındadır. Ve dahi zahirin tashihten batınî tarafına ihtimam ziyade olması lazım idigin beyan ider. Zira âmelin zahiri kolay, batını ziyade güç olduğun bildirir.

İmdi kağnı ile yürümek zahir âmeline misaldir. Kanat ile uçmak batın âmeline misaldir. İmdi batın ehlinin âmeli dışı gören riya ehline ziyade ağır gelir. Zira riyalı âmel kolaydır. Ve dahi ne kadar çok olsa bahası azdır saman gibi. Ama hulus ile olan âmel güçtür ve ağırdır. Lakin her ne kadar az olursa da pahası ziyadedir. altın gibi. (Fikri saatin hayrün min ibadeti senetin ve cezbetün min cezbatirrahmani tüvazi amelessakaleyn) dir. Ve dahi bunlarda terk var, kağnı ile gitmek gibi değildir. Zira tarikat ehlinin evvel ameli terk-i dünyadır. Terk melukut âlemine doğru uçmağa kanattır. Murat yakin ile olan ibadettir.

"Ve ecnihatün tatirü bigayri rişin ilâ melekûti rabbil âlemine"

Yani ehlullahın kanatları var, tüyü yoktur. Zira nurdandır. Melekût alemine doğru uçarlar. Ol kanat bunlarda terkleri sebebiyledir. Ve şeyhlerin telkini ile ve Muhammed'in mayası ile ve usul-i esmaye müdavemet ile ve ağır perhizler ile biter.

Hasılı kelam demek olur ki, tarikat ehlinin en ednasının hulusunu ve sıdkını ve yakinini ve hüsn-i itikadını kırk abidin gönlü çekemez. Zira bunlarda terk vardır. (Hubbüd-dünya re'sü külli katietin ve terküd-dünya re'sü külli ibadetin)'dir.

İmdi bir kimse nohut kadar cevheri kırk kağnıya yüklettim çekemedi demiş olsa murad onun kıymetidir ki, haddizetında yüz altın eder. Bu surette bir cevheri kırk elli kağnıya yükletmek kabildir.

Bu temsil ehl-i halin edna mertebesinde olanlara göredir. Zira serçe kuşların zaifidir. Uzak sefer edemez. Yüksek mertebede olanlar doğanlar ve şahinler gibidirler. Onların birinin ameli ve yakini ve zevki yüz bin abidin amellerinden ve yakinlerinden ve zevklerinden ziyadedir. Onların kanadını kağnı değil belki yer, gök, arş, kürsi çekemez" (12)

Bir serçenin kanadın kırk katıra yükledüm
Çift dahı çekemedi şöyle kaldı kazanı (226-320/4)

Sinek:

İki ayrı beyitte iki defa kullanılmıştır. Birinci beyitte sinek, küçük olmasına rağmen büyük ve güçlü kartalı sallayıp yere vuruyor. İkincisinde ise, arı ile mukayese edilmiş ve arıya göre daha değersiz bir hayvan olarak tanıtılmıştır. (bkz. aru)

Niyazî-yi Mısrî sineği, kartala göre gövdesi küçük fakat, arı örneğinde olduğu gibi, çiçek yiyen, bal yapan faydalı bir hayvan olarak görüyor. (Ancak, sineği de arı grubu bir hayvan olarak düşünerek) Kartal ise, leş yer ve zahiren büyük görünür. Aslında bunlar sembolik iki hayvandır. Kartal, "dünyada büyüklenen ve ilimde kâmil geçinen" insanı, sinek ise, "gözde hor ve hakir ve fakir, miskin gezen arifleri" temsil eder. Bu ariflerin ilimde ve irfanda, kâmil geçinen, büyüklenen insanları yenmesi, sineğin kartalı yere vurması ile sembolize edilmiştir. (13)

*Bir **sinek** bir kartalı salladı vurdu yire*
Yalan degül gerçekdür ben de gördüm tozını (227-320/5)

* *

Görmez misin sen aruyı her bir çiçekden bal ider
Sinek ile pervanenün yuvasında bal olmaya (4-5/5)

Şahin:

Şahin, yükseklerde uçan, güzel yaratılmış, güçlü bir kuştur. Her varlık kendi tabiatı üzerine hareket eder. Baykuş viraneyi, şahin ise, uçmayı sever.

*Şah balaban **şahin** toğan zihî ögmiş anı ögen*
Toğan zaif olurise toğanlıktan kalur degül (85-121/3)

* *

El kuşı elden ele gül kuşı gülden güle
*Baykuş virane sever **şahinler** pervaz ile (184-262/6)*

Toğan: (Doğan)

Atak, güçlü, avcı bir kuş olarak söz konusu edilmektedir. Ancak güçlü olmayan bir doğanın doğanlık yapamayacağı da belirtilmektedir.

*Şah balaban şahin **toğan** zihî ögmiş anı ögen*
*Toğan zaif olurise **toğanlıkdan** kalur degül (85-121/3)*

Doğan, diğer zayıf kuşları kapan bir hayvandır. Onun yakınında yuva yapan bir kuş, uzaklara gidip yiyecek arayamaz. Çünkü doğan ya onu, ya da yavrularını kapacaktır. İnsanın kendini kötülüklerden ve iyi duygularını bir doğan gibi kapıp yok eden kötü nefisten koruması gerektiği anlatılmaktadır.

*Şol kuşun kim yuvası **toğan** katında ola*
Ol andan kaçan dûra gide yayına bir gün (136-190/4)

Doğan genel anlamda avcı bir kuş olma fonksiyonu ile ele alınmıştır. Bu arada, devlengiç, ördek, keklik ve genel anlamda kuş gibi hayvanlar da doğanın avladığı hayvanlar olarak belirtilmişlerdir.

*Kendüliğinden geçeni **toğan** ider maşuk anı*
Ördeğe kekliğe salar sure irüben tutmağa (1-1/3)

Bir devlengiç yuva yapar yürür ilden yavru kapar
Toğan ileyinden sapar zire elinde murdarı var (14-22/3)

* *

Yokdur toğanla birliği ya Hakk'a layık dirliği
Şol kişiden um erliği anun safa nazarı var (15-22/4)

Yunus, Tapduk dergâhına gelmeden önceki halini bir doğana benzetiyor. Doğan, çeşitli kuşları kapar. Dünya malına düşkün bir insanı temsil eder. Fakat Tapduk'un koluna konduktan sonra pişmiş ve yeni bir şahsiyet kazanmıştır.

Yunus bir toğanıdı kondu Tapduk kolına
Avın şikâra geldi bu yuva kuşı değül (90-128/6)

Tospağa:

Bir defa kullanılmıştır. Hızlı gidemediği halde uzun bir yolu gitmeye azmetmiş bir hayvandır. Azmin sembolüdür. Gözsebek ile yoldaşlık etmektedir.

Tospağaya sataşdum gözsüz sepek yoldaşı
Sordum sefer kancaru Kayseri'ye azimi (227-320/12)

Tuti:

Bir defa kullanılmıştır. Papağan karşılığında Farsça bir kelimedir. Kerkes ile mukayese edilmektedir. (Bkz. Kerkes)

Kanda ki bir gevde var kerkesler anda üşer
Tutiler evin şekker bulalar kafes ile (184-262/7)

Yuvuk:

Geyik anlamında, Türkçe Sözlük'te yer almayan bir kelimedir. Yunus Divanında bir defa kullanılmıştır.

Yunus bu şiirinde güzel bir kadını, bir sevgiliyi bütün güzelliği ile anlatıyor. Yunus şiirleri içinde çok farklı bir muhtevaya sahip bu şiirin sekizinci beytinde sevgilinin boynu Yuvuk boynuna benzetiliyor.

*Boynun **Yuvuk** boynundan hiç fark eyleyemedüm*
Gümana viren beni iki küpeli kulak (70-103/8)

Şiirin sonunda ise;

Yunus Hak tecellisin senün yüzinde gördi
Çare yok ayrılmağa çün sende görindi Hak

demektedir.

2- TÜR ADLARI VEYA SIFATLARI İLE ANILAN HAYVANLAR

Canavar:

Canavar adı, "yaban canavarı" ve "hayvan canavarı" biçimlerinde kullanılmıştır. Canavar, vahşi ve yırtıcı bütün yabanî hayvanları ifade etmektedir. Bunlar, korkulacak mahluklardır. Nefsine yenik düşen insan, canavar olarak bilinen hayvanlar seviyesine düşer.

Misikin adem oğlanı nefse zebun olmuşdur
Hayvan canavarı gibi otlamağa kalmışdur (48-73/1)

* *

Kolmaşa verdük sözini sözile döğdük yüzini
Yaban canavarı gibi bilenlen andan şeş ider (45-67/3)

Davar:

Dünyayı bir "şar"'a benzeten Yunus, buradaki hayalleri de sınırsız olarak ifade ediyor. Ancak bu hayallere aldanan ve dünyanın geçici bir mekân olduğunu düşünemeyen insanın otlayan davara benzeyeceğini söylüyor. Davar büyük ve küçük baş hayvanlar için kullanılan genel bir ifadedir. Evcil ve otçul hayvanları ifade eden genel bir tür adıdır.

Bu şarda hayallerün haddi vü şümarı yok
Bu hayale aldanan otlar davara benzer (46-69/6)

Hayvan:

Hayvan genel bir kelimedir. Her türlü hayvanı kapsar. Ayrıca, insanî değerlerden uzaklaşmış, yaratılışının gayesine uygun yaşamayan insanlar da

hayvana benzetilir. Yunus'a göre aşk her şeyin temelidir. Aşksız insana öğüt vermek boşunadır. Çünkü aşksız insan hayvan gibidir. Hayvanın ise, öğüt alması mümkün değildir. Kendini bilmeyen, iki yüzlü, riyâkâr insanın hayvandan farkı yoktur.

Işksuzlara verme öğüt öğüdünden alur değül
Işksuz adem ***hayvan olur hayvan*** *öğüt bilür değül (85-121/1)*

* *

Gâh işidürem işitmezem işümezem aceb
Niçe bir nisyan olam hayvan olam insan olam (110-156/8)

* *

İlim okumakdan gerek kendüzini bilmekdür
Kendüzini bilmezsen bir ***hayvandan*** *betersin (137-191/4)*

Kurban:

Kurban kelimesi hayvan olarak koç'u, insan olarak da Hz. İsmail'i ifade etmektedir. Hz. İbrahim oğlu İsmail'i Allah'a kurban etmek üzere iken, İsmail'in yerine kurban edilmesi için gökten bir koç inmiştir. (14) Yunus, kurban kelimesini, genellikle bu kıssayı telmih için kullanmıştır. Beytin genelinde ise, bir şairimizin (15) aşağıdaki mısrai ile birleşen bir anlam vardır:

"Her şey bir şey amma başka biçimde"

Şimdi adum Yunus'durur ol demde İsmail idi
Ol dost için Arafat'a ***kurban*** *olup çıkan benem (103-146/11)*

Kuş:

Kuş da Yunus'un en çok kullandığı hayvan adlarından biridir (16). Ancak kuş adı da bir hayvanı değil bir türü ifade etmektedir. Genellikle serçe ve benzeri hayvanların ortak adı olarak kullanılmaktadır.

Kuş adı Süleyman ile birlikte anılmakta ve Hz. Süleyman'ın kuşların dilini bildiği telmih edilmektedir. Sık sık da "kuş dili" ifadesi kullanılmakta ve bu dilin sırrına, önemine işaret edilmektedir. Yunus kuşları, Allah'ı zikreden mahluklar olarak görüyor ve dervişleri kuşlara benzetiyor. Kendisi için de şöyle diyor:

*Benüm canum bir **kuşdur** kim gevdem anun kafesidür*
*Dostdan haber geliceğiz bir gün uçar **kuşum** benüm (130,181/4)*

* *

*Paşa bu **kuş dilidür** bunı Süleyman bilür*
Sana direm ey hoca bu dil tehi dil degül (91-129/6)

* *

*Kurıyıduk yaş olduk kanatlanduk **kuş** olduk*
Birbirimize eş olduk uçduk elhamdülillah (160-227/3)

* *

*Ağar pervaza **kuşlar** tespih okur ağaçlar*
Himmet alan kardaşlar tur irte namazına (172-245/3)

* *

*Dervişler uçar **kuşlar** deniz kenarın kuşlar*
Zihî devletlü başlar eve dervişler geldi (205-288/3)

* *

*Süleyman **kuş dilin** bilür dediler*
Süleyman var Süleymadan içerü (233-314/10)

Süri (Sürü):

Sürü kelimesi, topluca bulunan veya topluca yaşayan hayvanları ifade etmektedir. Bu adın kullanılışı ile "hayvan, canavar, davar" kelimelerinin fonksiyonu aynıdır. Aşksız, nasihatten anlamayan insanlar dağlarda yürüyen hayvan sürülerine benzetilmektedir.

İş bu sözüm anlamayan eydüm sana neye benzer
*Anun gibi öküş adem tağda yürür **süri süri** (228-221/6)*

Tuyur:

Tuyur, kuşlar anlamında Arapça bir kelimedir. Yunus, Allah'ın yaratıcılığından söz ederken "bütün yaratılmışların üstünde ibadetin var" diyor. Tuyur adı da bu vesileyle kullanılmıştır:

*Cümle ins ü melek vuhuş u **tuyur***
Kamunun üstinde ibadetün vardur. (32-47/3)

Vuhuş:

Arapça bir kelimedir. Vahşi, yabani hayvanlar demektir. Tuyur ile aynı fonksiyonda kullanılmıştır.

Cümle ins ü melek vuhuş u tuyur
Kamunun üstünde ibadetün vardur. (32-47/3)

3. EFSANEVÎ VE DİNÎ NİTELİĞİ OLAN HAYVANLAR

Burak:

Hz. Muhammed'in miraca çıkarken bindiği varlıktır. "Burak'ın cüssesi katırdan küçük, eşekten büyük ve yüzü insan yüzü gibi idi" (16)

Yunus eşyayı ve bütün yaratılmışları, Allah'ın bir tecellisi olarak gördüğü için "açık ve gizli" her yer Allah ile doludur diyor. Allah'a giden insan O'nu her yerde bulabilir. Ona varmak için mutlaka Burak gerekmez:

Yunus'dur eşkere nihan Hak tolıdır iki cihan
Gelsün berü dosta giden hûr u kusur Burak nedür (25-36/7)

Div (Dev)

Dev, daha çok masallarda yer alan muhayyel bir yaratıktır. İnsan ile hayvan arası bir özelliğe sahiptir. Çok iri ve güçlüdür. Genellikle kötülük yapar. Yunus devi, gücüne rağmen yaratıcının hükmü altında olması fonksiyonu ile söz konusu etmiştir:

Kafdan Kaf'a hükmeyliyen divleri hükmine koyan
Yile binüp seyran kılan bu mülke Süleyman benem (108/53/6)

Hüma kuşı:

"Devlet kuşu denilen kuş. Bu gayet yüksekten uçarmış. Uçtuğu esnada kanadının gölgesi kimin başına düşerse o adam padişah olurmuş" (18)

Yunus, hüma kuşunu iki fonksiyonda kullanıyor. Birincisinde, efsanede belirtildiği gibi, devlet, baht getiren bir kuş olarak kullanılmıştır. İkincisinde ise, hüma kuşu, baykuş ve çaylak ile mukayese edilmiş ve dervişler hüma kuşuna benzetilmiştir. Manevî bakımdan değerli bir kuştur.

İnayetdur anun işi anlamaz değme bir kişi
*Bilgil ki bu **hüma kuşu** aşuklarun devletidür (21-30/6)*

* *

Kim yol bulısardur ana ol kağırur andan yana
*Devlet irdi andan bana hacet degül **hüma kuşı** (198-278/3)*

* *

Kanı erenler geldi geçdi bunlar yurdı kondı göçdi
*Pervaz urıp Hakk'a uçdı **hüma kuşıdur** kaz degül (91-131/2)*

Simurg-ı Kaf:

Kaf dağında yaşadığı söylenen muhayyel bir kuş. Anka, zümrüd-i anka, simürg-i anka gibi isimlerle de anılır. "Renkli tüyerle süslü, yüzü insan yüzüne benzer, boynu gayet uzun, kendinde her hayvandan bir alemet olan büyük bir kuş." (19)

Hamza'yı Kaf'dan aşuran elin ayağun şeşüren
***Simurg-ı Kaf** ardındagı ol ağulu ılan benem (104-148/8)*

DİPNOTLAR :

1. Anonim halk edebiyatı ürünleri olarak kabul edilen mani, destan, halk hikâyesi, ata sözü... gibi şekiller de başlangıçta ferdî bir kaynağa dayanır. Ancak, yüzyıllar boyunca halk arasında kullanılıp yaygınlaşınca, ilk söyleyenleri kaybolur, anonimleşirler.
2. Mehmet Kaplan, ***Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar***-1, İstanbul 1976, 55-69. s.
3. Faruk Kadri Timurtaş, ***Yunus Emre Divanı***, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989
4. Yunus'un bu anlamdaki beyitleri oldukça fazladır. Bunlar arasından, örnek olması bakımından, sadece iki beyti buraya alıyoruz:

   Ol kadir-i kün feyekün lutfedici Rahman benem
   Kesmedin rızkını viren cümlelere sultan benem (22-169/1)

   Hem batınam hem zahirem hem evvelem hem ahirem
   Hem ben olam hem ol benem hem ol kerim ü han benem (22-169/8)

5. Burhan Toprak, ***Yunus Emre Divanı,*** İstanbul 1960, 220-222.s.

6. Bülbül adının geçtiği diğer beyitler şunlardır:

   3-4/2; 50-75/5; 79-114/6;91-130/3; 91-131/2; 100-142/4;

   104-148/8; 149-210/3; 109-154/7 ; 109-154/8 ; 123-170/3;

   123-170/4 ; 125-174/5; 129-180/2; 129-179/3; 140-196/4;

   155-219/6 ; 159-226/3; 171-243/6; 183-261/3; 183-262/3;

   186-264/5; 191- 271/3; 191-271/4; 203-286/5; 220-311/6

7. Hz. Muhammed miraca çıkınca "Sidret'ül-Münteha" 'yı geçtikten sonra, "Refref" denilen yeşil bir döşeğe oturmuş ve Refref Hz. Muhammed'i Kürsi-ye kadar götürmüştür. Bkz. Agah Sırrı Levend, ***Divan Edebiyatı, İstanbul*** 1980, 128-129. s.

8. "Süleyman gazaya giderken bir dereye uğradı. Orada karıncalar vardı. Onların beyi karıncalara: Deliğinize girin ki sizi Süleymanın askeri çiğnemesin" dedi. Süleyman bu sözü işitince tebessüm etti. Atından inerek karıncaların beyini çağırdı. Bey bir çekirge budunu alarak Süleyman'a hediye etti. Süleyman beyden öğüt istedi ve ondan bir çok nasihat aldı. Süleyman'ın duası ile beyin hediye ettiği but bereketlendi. Süleyman'ın askeri budun yarısını yiyerek doydular. Arta kalanı Süleyman karıncaya verdi. Karınca da alıp deliğine götürdü." Bkz. Âgâh Sırrı Levend, a.g.e., 121.s.

9. Burhan Toprak, ***a.g.e.***, 216-217.s.

10. Gökten kurban inmesi ile ilgili kıssa şöyledir:

    *"İbrahim peygamber Allah'tan bir oğlan çocuk istedi. Ve, "eğer bana bir oğlan verirsen onu senin aşkına kurban edeyim" dedi. Allah İsmail'i verdi. Büyüyünce İbrahim nezrini unuttu. Bir gece rüyasında İbrahim'e "Ya İbrahim, Allah'a ettiğin ahtı yerine getir" denildi. İbrahim oğlunu alıp dağa çıkardı. Dağ titredi. Nihayet İbrahim İsmail'i yatırdı. Ve kurban etmek için ağlaya ağlaya bıçağı boğazına batırdı. Bıçak derhal tersine döndü. İkinci defa tekrar kuvvetle bastırdı. Bu defa bıçak ikiye bölündü. O sırada Allah, Cebrail vasıtasıyla oğlunun yerine kurban etmek üzere bir koç gönderdi. Bu suretle İsmail kurtuldu." Bkz. Agâh Sırrı Levend, **a.g.e.**, 112.s*

11. Buhran Toprak, ***a.g.e.*** 220-222.s.

12. Burhan Toprak, ***a.g.e.***, 215-216, s.

13. Burhan Toprak, ***a.g.e.,*** 216-217.s.

14. Bkz. Koç adı ve ilgili dipnot. (8)

15. Ahmet Tevfik Ozan, ***Dağlar Ardı Şiirleri,*** Kayseri 1984, 200.s.

16. Kuş adının geçtiği diğer beyitler şunlardır:

    129-180/2; 90-128/6; 184-262/6; 51-76/3; 9-13/4; 16-23/3; 13-18/3; 7-10/7; 214-302/2; 30-44/5; 178-253/6; 191-258/6; 178-254/2; 169-241/4; 93-133/9; 91-130/4; 122-169/2; 131-183/4; 144-203/3; 150-212/5;136-190/4;

17. "Allah peygamberliğinin on ikinci senesinde, Recep ayının yirmi yedinci gecesi, amcasının kızı Ümmihan'ın evinde iken, Muhammed peygambere Cebrail'i gönderdi. Yanında ***Burak*** vardı. Onu miraca davet etti. Hz. Muhammed Burak'a bindi. Burak'ın ayağı yere dokunmadan Mekke'den Mescid-i Aksa'ya geldiler. Beytü'l-Mukaddes'te Burak'tan indiği zaman bütün peygamberler tarafından karşılandı. Mescid-i Aksa'da namaz kıldıktan sonra Cebrail onu elinden tutup dışarı çıkardı. Ansızın bir mirac, yani merdiven göründü. Bir ucu taşta, bir ucu da gökte idi. Cebrail Hz. Muhammed'i kanadı üzerine alıp merdivenden semaya çıkardı. Bir rivayette, o taştan ***Burak'***a binip Burak ile çıktı. Birinci gökte bütün melekler tarafından karşılandı. Sonra her kat gökte, ayrı ayrı peygamberler tarafından karşılanarak yedinci kattaki "Beytü'l Mamur" a çıktı. Burada melekler tavaf ederlerdi. Oradan Sidret'ül-Münteha'ya vardı. Nihayet yetmiş hicabi, yani perdeyi geçtikten sonra, yeşil bir döşek olan Refref göründü. Hz. Muhammed Refref'e oturdu. Refref de onu Kürsi'ye kadar götürdü. Orada yine yetmiş hicabı geçip Arş'a vardı. Arş'ın nuru peygamberi kapladı. Nurdan başka bir şey görünmez odu. Hz. Muhammed Orada Allah'ı kalp veya baş gözü ile gördü. Geri döndüğü zaman yine Refref ile Sidret'ül-Münteha'ya geldi. Cebrail orada bekliyordu. Sonra sırasıyla gökleri inerek Beyt'ül-Mukaddes'e, Oradan Burak'a binip Mekke'ye döndü." Bkz. Agâh Sırrı Levend, a.g.e., 128-129.s.

18. Agâh Sırrı Levend, ***a.g..e.,*** 184. s.

19. Bu kuşla ilgili efsane şöyledir: "Bulunduğu yerdeki kuşları avlayıp garba doğru uçurmuş. Bundan dolayı bu kuşa "anka-yı muğrib" demişlerdir. Bu kuş, bulunduğu yerde ne kadar hayvan varsâ, birer birer alıp götürmüş. Hayvan kalmayınca nöbet çocuklara gelmiş. Bunun üzerine oranın halkı (eshah-ı res) peygamberlerine şikâyet etmişler. Peygamberlerinin duası ile ankanın hem kendisi hem de nesli yıldırımla öldürülmüş." Bkz. Agâh Sırrı Levend, ***a.g.e.,*** 183.s.